

פסק הלכה בדבר מכירת בית כנסת באוסלו

ועד ק"ק אוסלו פנה אלי בשאלה, האם מותר למכור בית כנסת עזוב באוסלו, בירת נורבגיה. בית הכנסת נבנה בתרפ"ה ע"י קהילה שהתקבצה סביב רב גדול, הרב לויטן זצ"ל מחבר ספר שאלות ותשובות. באותה תקופה, היו שני בתי-כנסת באוסלו, אלא שאחרי עשר שנים לא היו לקהילה הני"ל אמצעים ואפשרות להחזיק רב ות"ת. הרב עזב את אוסלו, ובעקבות זאת צידדו רבים באיחוד הקהילות ומכירת בית הכנסת. אולם עברו מספר שנים עד שהעניין התקבל ע"י כל הקהילה. ובשנת תרצ"ט בוצע האיחוד, ומאז לא התפללו עוד בבית הכנסת הני"ל. זה היה בשנה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה והכיבוש הנאצי בנורבגיה. במשך שנות הכיבוש, הושמדה כמחצית מהאוכלוסיה היהודית שהיתה בנורבגיה. וגם בית הכנסת הני"ל חולל. הבנין עמד, אבל כל מה שהיה בתוך בית הכנסת חולל ונהרס. לפני מספר שנים החליטה הקהילה באסיפה כללית, בהמלצת ועד הקהילה, פה אחד, למכור את הבנין ואת בית הכנסת, בתנאי ששני רבנים יתירו להם את המכירה. כך קיבלתי את השאלה.

תשובה: קיימות במכירת בית כנסת מספר בעיות:

א. ביטול או סכנת ביטול מקום תפילה. ענין זה מובא בגמ' במגילה כו. וב"ב ג: "אר"ח לא ליסתור איניש בי כנישתא, עד דבני בי כנישתא אחריתא, איכא דאמרי משום פשיעותא — דילמא מתרמי אונס ופשעי, ולא בני אחריתי, וא"ד משום צלויי. כל זמן הבנין, איכא בנייהו — דאיכא דוכתא לצלויי". ונחלקו הטי"ז והמ"א, למ"ד משום פשיעותא. האם זה שייך גם כשיש בעיר ביכני"ס קבוע אחר. לפי הטי"ז (וכן ר"ן מפורש) וכן רוב האחרונים הטי"ר, ביאור הגר"א, מ"ב בביאור הלכה ועוד, : הלכה אם יש ביכני"ס אחר לא חוששים שלעולם יתראשלו, או יהיה להם אונס ולא יבנו שוב את ביהכני"ס שלהם, על כן אין סכנה של ביטול מקום תפילה. ומה שמותר לסתור, נפסק שגם מותר למכור אם שאר התנאים קיימים. ובנידון דידן שכבר יותר מארבעים שנה לא מתפללים בביהכני"ס, ודאי לא שייכת סכנת ביטול מקום תפילה.

ב. ביכני"ס של כרכים אסור למכור גם בהסכמה כללית של אנשי העיר, כי זה נבנה על דעת שכל העולם יכול לבוא ולהתפלל שם. ואולי יהודי בסוף העולם לא מסכים למכירה? אמנם, יש אחרונים שכותבים שכל בתי-הכנסת שלנו נבנו על תנאי ואפשר למכרם, אבל גם בלי ההיתר הזה, יש לדון אם ביהכני"ס בעיר כמו אוסלו זה ביהכני"ס של כרכים. אמנם, אוסלו היא עיר בירה גדולה, אלא שהאחרונים הסכימו שהגדרת כרך, בהקשר הזה, הינה שונה

במקצת, עיר שאין משיכה או מצד מסחר או מצד רבניה, או ישיבות חשובות ליהודים לשבת שם לתקופות ארוכות, אלא רק כעוברים ושבים, יש לה דין כפר. מעיד אני בלב שלם שאוסלו במובן הזה הוא כפר – שם מותר למכור הביכני"ס ע"י ז' טובי העיר, ממעמד אנשי העיר. נוסף לזה הביאו האחרונים בשם המב"י שגם ביכני"ס של כרך שלא מתפללים בו יותר, מותר למוכרו, כי אנשים בסוף העולם לא יכולים להקפיד על מכירת ביכני"ס, שבלא"ה לא מתפללים בו, ובודאי זה נכון לגבי ביכני"ס שחולל, וכבר במשך דור שלם לא נחשב לביכני"ס.

ג. "מעלין בקודש ואין מורידין" ולכן, לא מוציאים את דמי מכירת ביכני"ס לחולין, וצריכים להיזהר לא למכור את ביכני"ס לארבע דברים: מרחץ, בורסקי, בית הטבילה ובית הכסא. אלא, שלפי השו"ע וכל הפוסקים אפשר לבטל את האיסור ע"י מכירה, גם ע"י ז' טובי העיר וגם במעמד אנשי העיר ויש מחלוקת הרמב"ן והר"ן, איך אפשר להפקיע את הקדושה, לפי הרמב"ן נחשב ביכני"ס לתשמישי קדושה כמו סוכה ולולב, שכל זמן שהביכני"ס מתפקד ביעודו המקורי, אי אפילו בחורבן, אלא שאנשים רוצים ביכני"ס, יש בו קדושה. וכן אם מכרו ללא הסכמה מליאה, אבל אם יש הסכמה מליאה במעמד אנשי העיר, וע"י ז' טובי העיר, נפקעת ממנו לגמרי הקדושה, כמו לולב וסוכה אחרי החג. הר"ן חולק על דברי הרמב"ן ואומר שא"א להפקיע קדושה מביכני"ס, אלא אפשר להפקיע הקדושה רק מדמי המכירה, שוב, אם יש הסכמה כללית למעשה, אין מחלוקת הדין, אלא שלשם חינוך הקהילה, התניתי את המכירה בהקדשת חלק מהכסף לקדושה חמורה, דהיינו, לחינוך התורני של ילדי הקהילה, שמותר, בכל מקרה, למכור ביכני"ס למטרה הזאת, כמבואר בשו"ע או"ח קנ"ג ס"ז.

אחרי שכתבתי את ההיתר הנ"ל התקשרתי טלפונית לרבי ומורי הרה"ג יעקב כץ שליט"א, ועוד רבנים אשר סמכו את ידיהם על ההיתר, וכן חתם על ההיתר גם ידידי הרב מאיר רובינשטיין שליט"א. ובס"ד עצום באותו לילה שכתבתי את הדברים, קראתי קצת בספר שו"ת "שרידי אש" מאת הגאון הרב יחיאל ווינברג זצ"ל, ומצאתי תשובה אודות מכירת ביכני"ס, וכאשר עיינתי בתשובה התברר שההיתר שהרב כתב היה לאותו ביכני"ס באוסלו, לפני חמישים שנה, כשנה לאחר שהרב לויטן עזב את הקהילה בזמן שביכני"ס עוד היה בשימוש ובקדושתו, ובכ"ז התיר הרב לרבה של אוסלו דאז, הרה"ג הרב סמואל זצ"ל (שאח"כ נרצח ע"י הנאצים) למכור את ביכני"ס, אלא שהדבר לא יצא לפועל אז מסיבות אחרות.